
Марија Цурк, Франц Цурк
(Независни истраживач)

ЕПИТРАХИЉ НИШАВСКОГ МИТРОПОЛИТА НЕКТАРИЈА

Анстракт: Епитрахил нишавског Митрополита Нектарија, који је највероватније израђен у црквеној радионици Цариградске патријаршије у првој половини 19. века, је био предмет конзерваторско-реастаураторског захвата у 2020. години. Експонат, који је у целини израђен у златовезу и подигнутом златовезу, је био у веома дерутном стању, прекривен нечистоћама органског и анорганског порекла и механички оштећен. Конзерваторски захват, који је трајао четири месеца, је био подељен у две фазе. У прелиминарној фази су изведена истраживања и анализе на основу којих је одређен методолошки приступ конзерваторском третману.

Кључне речи: епитрахил, конзервација, музејски експонат, Нишавска митрополија, рестаурација

Митрополит нишавски Нектарије је столовао нишавском митрополијом од 1836. до своје смрти 1853. године, за које време се седиште Нишавске митрополије налазило у Пироту. Вишечлана делегација из Цариграда је након смрти пописала заоставштину покојног Митрополита. Од тад пописаних једанаест одежди је сачуван само епитрахил, који је највероватније израђен у црквеној радионици Цариградске патријаршије у Брусу у време његовог столовања. Поменута радионица је постајала све до почетка двадесетог века. Радионица је израђивала богослужне одежде за потребе хришћанских организација Османске империје. Епитрахил је из Пирота пренешен у Ниш 1959. године где је био изложен у Музеју црквених старина Епархије нишке. Након затварања Музеја 1988. године пренет је у Епархијски двор у Нишу, где се у неусловима чувао под инвентарним бројем 24/23 све до конзерваторског захвата 2020. године.¹

¹ Подаци о експонату се налазе у документацији Епархијског архива.

Сл. 1 Затечено стање експоната, лице

Fig. 1 Initial condition of the museum piece, front side

Опис експоната

Експонат, димензија 140 x 37,5 см, је израђен златовезом на свиленој тканини подложеној јаким платном. Централно поље, димензија 85x19,5 см је подељено у два неједнака дела. На горњем делу (51,5x19,5 см) су нашивена три крста у подигнутом златовезу. Мањи доњи део централног поља (17,5x19,5 см) је одвојен од горњег дела 8,5 см широком траком у златовезу, уз чију доњу ивицу су нашивене 7 см дугачке ресе, које делимично прекривају доњи део централног поља. Централно поље је оивичено 8,5 см широким тракама у златовезу до висине око 102 см. Поменуте траке су са обе стране оивичене зупцима од око 0,8 см. У горњем делу експоната, на преласку на предео оковратника, је нашивена још једна таква трака 8,5 см од ивице рама са обострано нашивеним зупцима. Уз доњу ивицу експоната су нашивене ресе дуге 7 см. На ресе су додатно нашивене апликације. Око отвора за главу и око горњег дела експоната је нашивена ужа златовезом извезена трака (ширине око 3 см).

Полеђина експоната је прекривена волуминозно тканом свиленом тканином са растером, који имитира растер мрежице са великим окцима у окер боји. Тканина полеђине је уз доњу ивицу пресавијена на лице у пределу испод доњих реса.

Између свилене тканине полеђине и лица експоната се налази тканина од грубо ткане јуте у платненом везу. Сви тежи елементи експоната су прошивени на ту тканину, која служи као носач.

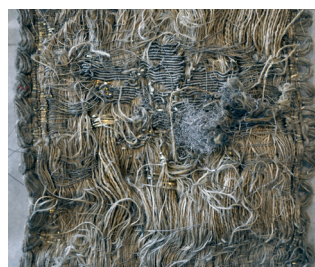
Централно поље и поље оковратника су испуњени украсним равним везом² од глатке и сјајне златне срме³. Бодови пришивања, који формирају биљни орнамент на поменутим деловима епитрахила, су од свиленог конца у боји сирове свиле. На тракама које опкружују централно

² Украсни равни вез: Равни вез се користи за прекривање већих површина мотива или подлога. Положене металне нити су густо сабијене у правцу под правим углом на нити основе носилне тканине. Бодови пришивања се слажу, како би се добила жељена шара. Шара се добија шивењем опречним свиленим концем на унапред одређеним местима. У ту сврху је на подлози нужно нацртати цртеж и следити га током пришивања.

³ Сјајне и наизглед глатке нити добијају се овијањем језгра нити плоснатом траком чије су ивице тесно припијене (формира се нека врста глатке и савитљиве цеви).

Сл. 2 Затечено стање експоната, лице, детаљ
Fig.2 Initial condition of the museum piece, front side, detail

Сл. 3 Згужване и извучене металне нити
Fig.3 Crumpled and drawn out metal threads

Сл. 4 Затечено стање експоната, полеђина, детаљ
Fig.4 Initial condition of the museum piece, back side, detail

Сл. 5 Нечистоће и измет пацова између слојева експоната
Fig.5 Impurities and rat feces between the layers of the exhibit

Сл. 6 Расклопљен експонат
Fig.6 Disassembled museum piece

поље се на одстојању од 2 цм налазе поља кружног облика пречника око 4 цм, која су попуњена положеним металним жицама причвршћеним обичним пришивањем на бухара начин. Жице су линеарно положене по ширини траке. У кружним пољима су наизменично извезени цветни орнаменти и крстови, извезени једноставним полагањем дугих сребрних спиралних нити (тип ребрастих нити) плосним бодом. Спиралне нити, које су орјентисане правоугаоно на правац траке, су на ивицама мотива

Сл. 7 Очишћен златовез

Fig.7 Cleaned gold embroidery

Сл. 8 Враћање дислоцираних делова тканине у оригинални положај

Fig.8 Returning the dislocated parts of the fabric to their original position

Сл. 10 Епитрахилъ
након третманаFig.10 Epitrachelion
after treatmentСл. 9 Полеђина експоната након консолидације
Fig.9 The back of the museum piece after consolidation

пришивене на бухара начин. Цветни орнаменти су у облику цветова са по 8 латица и малом кружном формом у центру, док су крстови у облику троструког крста.

Поља између кружних поља су попуњена плоснатом златном траком украсним равним везом. Метална трака се на унапред одређеним местима подвлачи испод уздужних нити, како би се формирао жељени орнамент интерферирајућих кругова. Ивице траке су прављене без омчица.

Ивице трака, које окружују централно поље епитрахила, су са обе стране украшене зупцима од око 8 милиметара. Зупци су формирани пришивањем серпентинасто савијеног дуплог дебљег конца на полеђини ивица трака.

Узане траке око отвора за главу и уз вањске ивице оковратника су извезене на исти начин као шире траке, које окружују централно поље. Зупци на тим тракама се налазе само са једне стране.

На горњем делу централног поља су нашивена три крста, који су извезени у рељефном златовезу, подложеним картоном преко којег је нашивено памучно платно. Сјајне и глатке положене металне нити су пришивене наизменично уз ивице обе стране картонске подлоге. Крстови су додатно украшени нашивеним дебљим гајтанима од сребрне вијене срме, спиралним сребрним нитима и шљокицама.

Крстови су оивичени плетеном металном жицом од сребра. Поља између кракова крстова су попуњена са по три сребрна метална листа подложена кварцним каменом (горски кристал). Сваки лист је оивичен танком сплетеном металном жицом од сребра.

Епитрахил се завршава 7 см широким ресама, које се налазе и уз ивицу доњег дела централног поља са хоризонталном траком. Добијене су узлањем (чворичањем) срме комбинацијом водоравног низа са пловним низовима. Ресе су обогаћене нашивеним апликацијама у облику шишарки и спирала (прстенасти метални гајтан).

Затечено стање

Експонат је прљав, прекривен нечистоћама органског и анорганског порекла (сл. 1). Тканина је у дерутном стању, поготово у пределу око отвора за пролаз главе и уз ивице експоната (сл.2). Делови, који су се делимично опарали су грубо прихефтани. Покидани конци слободно висе са површине. Срма уткана у жакар тканину је кородирана, нити су поцепане, а извучени делови су расплетени и умршени у грудве (сл. 3).

Експонат је подложен свилоном тканином са израженим рељефно подигнутим везом, на којој се налази стари инвентарни број „Н1“, исписан текстилном бојом, површине око 3x5 см. Део тканине на полеђини уз десну вертикалну ивицу и уз доњу ивицу недостаје (сл. 4), што је последица дејства пацова, чији измет је пронађен између слојева експоната (сл. 5). Између слојева тканине се налазе остаци земље, каменчићи, измет пацова и смрвљени делови срме у већим количинама.

Сви метални делови, укључујући и нити срме, су били кородирани и механички оштећени. Сребрне апликације на крстовима су сачуване само у траговима. Тканина око врата и у горњем делу, експоната је у дерутном стању и сачувана само у траговима. У горњем делу шава средње хоризонтале су пронађене три зарђале шпенадле. Ивице експонета су механички јако оштећене, а на полеђини се налазе бројна гнезда мољаца.

Методолошки приступ конзерваторском третману је био одређен након израде документације и фотодокументације затеченог стања у складу са резултатима анализа и спот тестова у прелиминарној фази радова. Након дезинфекције експоната је следило расклапање експоната (сл. 6). Сваки део епитрахиља је био са оба лица прво пажљиво механички очишћен. Златовезом украшени делови експоната су након механичког чишћења суво прани. Поступак је био поновљен у више наврата (сл. 7). Свилена тканина са полеђине експоната и тканина од грубо ткане јуте у платненом везу, која се је налазила између слојева експоната, су опрани раствором неутралног сапона (сл. 8). Опрани делови епитрахиља су након тога враћани у првобитни облик, а дислоцирани делови на местима подеротина су постављани на оригиналну позицију. Следила је консолидација и допуњавање делова тканине са полеђине који недостају (сл. 9). Крстови скинути са горњег дела централног поља су третирани одвојено, јер су израђени подигнутим златовезом на сендвичу од картона и ретко ткане тканине у платненом везу. Ресе од срме су након чишћења корозијских продуката опране и заштићене. Следило је спајање експоната у целину, монтажа инвентарног броја и израда документације и фотодокументације третмана (сл. 10).

Marija Curk, Franc Curk
(Independent researcher)

THE EPITRACHELION OF METROPOLITAN NECTARIOS OF NISAVA'S REGION

The epitrachelion of Metropolitan Nectarios of Nisava's region is the only of his eleven vestures, that has been preserved to this day. It was most likely made in the church workshop of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople in Brus at the time of his managing. The museum piece, which is entirely made of gold embroidery and decorated with golden raised embroidery elements, was in a dilapidated condition. It was completely covered with impurities of inorganic and organic origin and mechanically severely damaged. The conservation and restoration work, which lasted four months, was divided into several phases. In the first, preliminary phase, all the necessary research and analysis were done. Based on the obtained results, a methodological approach to the conservation intervention was defined, which was performed in 17 steps. The conservation and restoration treatment was completed by equipping the museum piece for presentation. The process was in all phases accompanied by documentation and photo documentation.